

Рецензия от доц. д-р Димитър Божков за дисертационния труд на Красимир Цветанов Киров на тема *Чарлз Дарвин и следхегеловата философия на XIX век* за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по История на философията (Ново време – XIX век)

Дисертацията на Красимир Киров е в обем 247 стр., включващи въведение, увод, четири глави и заключение. Библиографията към нея наброява 130 заглавия на български и английски език. Основната цел на дисертанта е да реконструира философските аспекти на теорията за еволюция на видовете и тази за естествения подбор при Чарлс Дарвин и да проследи нейното влияние във философската, социалната и биологичната мисъл през XIX век. Киров убедително показва, че тези дебати имат значение и до ден днешен. Още в увода той казва, че определени научни теории имат нужда от и своята философската интерпретация, особено в случая с Дарвин, доколкото тази теория задава и определени важни светогледни ориентири, свързани с разбирането за природата на човека и неговото място в света, но също и има своите политически интерпретации, далеч надхвърлящи науката и опитващи си да я изкривяват с цел легитимиране на конкретни расови или социални теории. Всичко това е част от историята на мисълта през XIX век и нейното проследяване и интерпретация е задачата в този научен труд. По отношение на своята методология Киров е доста лаконичен, заявявайки, че ще използва *content analysis* и историко-философски метод. Не бива да забравяме, че историята на философията разполага с множество методи, които следва да бъдат експлицирани. Но макар и не изрично упоменато, мога да твърдя със сигурност, че е използван херменевтически метод, целящ интерпретация на определени идеи, и метода на историята на въздействието, приложен за анализ на рецепциите на Дарвиновото творчество. И тъкмо това е и особено приносния момент в дисертацията, доколкото сравнява различните мотивации и следствия от определени интерпретации, употреби и злоупотреби с идеите на английския натуралист.

Въведението прави обстоен преглед на понятието „еволюция“ преди Дарвин, но също така и на разбиранията за растеж и таксиномия на видовете, още от Античността и Аристотел, та чак до Линея, Буфон, Ламарк, Хекел, Кювиє, Сент-Илер и Робърт Гранд. Много добре е изведено, че Аристотеловото разбиране за телеология и ентелехия, все още не означава еволюция, а само движение към едно вече предзададено природно и оптимално състояние. Показано е, че една в Просвещението имаме ясна концепция за

развитие, която включва не само социалното и историческото, но и природното. Много ясно са показани разликите и историческите основания на теориите за епигенезата, префортивността и еволюцията. С оглед на цялата работа тази предварителна част е важна, доколкото показва генезисът на Дарвиновите идеи, разнообразието от гледни точки за развитие на природата преди него и еволюцията на схващанията за развитието в природата. Като специфичен извод от цялата глава дисертантът извежда факта, че „теорията на Дарвин не само изразява специфични характеристики на интелектуалната традиция от този период, но и в редица случаи ги надхвърля“ (стр.29). Любопитен акцент представлява наблюдението над Хегеловото отричане на идеята за еволюцията на видовете в природата и причините за нея. Би било интересно да се задълбочи това изследване, а не само да се задоволим с твърдението, че Хегел се интересува повече от „логическите отношения в природата“ (стр. 28). Във всеки случай тази въвеждаща част от дисертацията представя пълноценно и интересно експозе върху дебата за развитието в природата през вековете и върху идеите, върху които стъпва самият Дарвин.

Първата глава представлява внимателно и детайлно реконструиране на Дарвиновите теории и конкретните следствия от тях за разбирането на еволюцията. Набелязаните са основните изводи от тази теория, но заедно с това са разгледани и някои много важни подробности, които опровергават много от клишетата, свързани с Дарвин. Любопитна е ролята на случайността в еволюционната теория и появата на „неочаквани модификации“, които се развиват в хода на изменението на един вид. Важното тук (с оглед на последващите интерпретации), че английският натуралист е далеч от това да създават със своята теория предпоставки за социално изключване или за особени расови или други йерархии, факт, който е многократно подчертаван от дисертанта. Прави впечатление многообразието от източници и цитираната вторична литература. Това свидетелства за задълбочаване в дебатите и във възможните интерпретации на това творчество. В това отношение е важно също и вникването в теорията за произхода на човека и за разнообразието от следствия, което то има. Трябва да отбележим, че самият Дарвин сякаш отказва да разгърне всички философски следствия от това, но пък оставя изключително много поле за неговите следващи тълкуватели. Тази глава впечатлява с ясно изложение и блестящо познаване както на първичната, така и на вторичната литература. На места би могло да се каже, че изложението става по-реферативно, но целите на текста сякаш го изискват. Разбира се бих препоръчал при последващо публикуване да се открият по-ясно и отчетливо тези елементи от теорията (не че не е направено, но просто да се сложи допълнителен акцент), които впоследствие захранват

зараждането на социалния дарвинизъм и расовите теории. Също така има обяснение защо идеите на Дарвин прерастват в светогледни ориентири, но бих препоръчал задълбочаване и на този аспект, доколкото би дал определена контекстуална плътност на анализа и би обогатил историята на въздействието на тези идеи.

На една от линиите на интерпретация е посветена втората глава, а именно на социалния дарвинизъм. Тук е важно да се отбележи, че дисертантът много ясно разграничава идеите на Дарвин от тези на Хърбърт Спенсър, Клеманс Ройе, Хекел, Ломброзо, американските дарвинисти и др. Определено тази част от дисертацията е и най-приносна, доколкото в български контекст са разгледани относително слабо познати автори и идеите им са сравнени с тези на Дарвин. Любопитна е бележката, според която всъщност Спенсър, като един от основоположниците на социалния дарвинизъм, е много повече свързан с теорията на Ламарк. Основно Спенсър привнася идеи от биологията и естествената история върху човешката такава и върху развитието на обществото. Според него и в междучовешките отношения „естественият подбор“ има значение и дори той дори му придава политическо измерение. С такива аргументи той възхвалява капитализма като такава социална организация, позволяваща властта да бъде у най-пригодените и успешни индивиди, също както и да се позволи максимално свободно развитие на човека. Именно схващането му на обществото като организъм му позволява да извлече закономерностите на историческото развитие като усложняване на една жива система. Киров много добре показва как изместването на фокуса от природната история в човешката и как извеждането от това на политически принципи всъщност е повече идеология, отколкото наука. Става ясно, че Дарвин не дава достатъчно основания за подобни интерполации и че основните принципи на неговата теория са превърнати в едва ли не метафизични принципи, ръководещи цялата вселена (стр. 124-125).

По подобен начин и Клеманс-Огюст Ройе се опитва да приспособи идеите на Дарвин към социалната история, политиката и морала. За разлика от Спенсър, Ройе много повече се основава на теориите на английския натуралист и дори е един от основните му преводачи на френски език, макар и в някои аспекти и негов критик. Киров внимателно разглежда нейните възгледи и отдалечавания ѝ от Дарвин по посока изграждането от нея на социалния дарвинизъм, който се опитва към човешкия и социален свят да приложи тезата за естествения подбор. Многократно Киров настоява на резервираността на самия Дарвин към подобни интерпретации на неговия текст и към неговото неодобрение да се извличат заключения за междурасова или междукласова йерархия въз основа на теорията за произхода и развитието на видовете.

За навлизането, разпространението и развитието на дарвинизма в Германия голяма заслуга има Ернст Хекел, който, според дисертанта, ще свърже идеите на Дарвин, социалния дарвинизъм и расовите идеи през XIX век. Той също така извлича и множество следствия от идеята, че филогенезата повтаря онтогенезата. При Хекел имаме особено акцентирание върху развитието на интелектуалните качества, които за в бъдеще ще бъдат определящи за естествения подбор при хората. Но заедно с това той също споделя възглед, който Дарвин не би си позволил, а именно, че има и специфично неравенство сред човешките раси (също и в рамките на една само раса), и че то следва да бъде изкуствено култивирано. Главата продължава с анализ на идеите на Чезаре Ломброзо, според който престъпния характер е вроден и може да бъде биометрично и антропологически открит; и с исторически преглед на социалния дарвинизъм в САЩ, при който, също както и при предишните разгледани автори, се извличат морални и политически следствия от една естествено-исторична теория.

Любопитно е, че не само десни и консервативни автори изпитват симпатии към Дарвин. В последната част от втората глава Киров разглежда рецепцията на дарвинизма в марксизма. Възхищението на Маркс и Енгелс не минава и без критични бележки, някои от които и с чувство за хумор: от една страна Маркс споменава на едно място, че Дарвин вижда в света на природата своето собствено английско общество (стр. 161). Но във всеки случай е важно откритие историята на развитието на животинските средства за производство. Но все пак Маркс и Енгелс забелязват нещо важно, което се пропуска от социалните дарвинисти, а именно, че човешкият свят е напълно различен от животинския, и че в него действат други закони, благодарение на които се е развило сътрудничеството и солидарността. Не бива да се забравя и основната отлика на човека от животното, която се споменава в различни пасажи, а именно, че човек се труди през сечива, а не се задоволява непосредствено от природата. Само ще спомена, че тази малка част би спечелила от повече цитати от авторите на *Капиталът*, а не само да се задоволи с вторични източници. В заключение на втора глава дисертантът много ясно и отчетливо подлага натурализма на социалния дарвинизъм на критика от гледна точка на базисни съвременни разбирания за човека и обществото, които не са съвместими с него нито научно, нито етически и морално.

Третата глава е посветена на расовия проблем и на влиянието на Дарвин върху автори, търсещи спецификите на определени раси и опитващи се да ги йерархизират. Още в началото Красимир Киров заявява, че според Дарвин няма как разнообразието на расите да се обясни с понятията от неговата теория, нито че расите са отделни видове.

Но въпреки това автори като Ройе или Спенсър пренасят разбирания от естествената история върху човешката и така създават предпоставки за определени расистки теории. Киров разглежда идеите на Гобино, Льобон, Леконт, Дюбоа и други като продължители на социалния дарвинизъм. Тук би било да се отбележи по-подробно доколко цитираните автори са били повлияни пряко от Дарвин или от Спенсър или от някои друг социален дарвинист. Но във всеки случай дисертантът ясно описва моментите, в които дадена расистка теория се отклонява от оригиналната теория за естествения подбор.

Четвъртата глава изследва рецепцията на Дарвин в България от първите му преводи в края на XIX век, та чак до наши дни, като акцентира на това, че дебатът у нас върви по линия на разделението еволюционизъм и креационизъм (в по-съвременни дни тази за интелегентния дизайн).

В заключени мога да каже, че дисертацията на Красимир Киров представлява чудесна реконструкция на важни за днешния ден дебати. Макар и да отбелязах критично някои детайли, работата има съществен приносен характер към разбиране на рецепцията на Дарвин и към отграничаването му от определени социал-дарвинистки или расистки теории. От тази гледна точка е важно постоянното припомняне на различието на тези теории от оригиналните идеи на английския натуралист. Сякаш и това е особено важен ключов в разглеждания дисертационен труд. Разбира се прави чудесно впечатление ясният и стегнат език на дисертанта, който прави лесни за разбиране и най-заплетените формулировки. В този ред на мисли дисертацията отговаря на всички изисквания и убедено давам съгласието си за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ на К. Киров.

И тук е място за моя въпрос, защо според Киров въпреки многото задръжки на Дарвин спрямо екстраполирането на теорията му в социалния свят, все пак това се е случило и неговите идеи са били това много експлоатирани?

Нямам общи публикации или конфликт на интереси с Красимир Киров.

София.

17.12.2023.

С уважение:

/доц. д-р Д. Божков/